

Зеліско А.В.

*доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри цивільного права Навчально-
наукового юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»*

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ЧЛЕНАМИ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ МАЙНОВИХ ПРАВ

Інститут юридичних осіб, традиційно, є топовим для дослідження науковцями та аналітики практиками. Такій усталеній тенденції сприяє стрімкість формування корпоративного законодавства в Україні, що породжує та продовжує породжувати численні проблеми правозастосування, пов'язані із суперечністю норм актів чи можливості довільності трактування окремих їх положень. Означені проблеми у повній мірі стосуються і виробничих кооперативів.

Звертаючись предметно у площину виробничих кооперативів, зокрема, охорони і захисту прав їх членів, варто відзначити достатньо широке поле для аналізу та досліджень, враховуючи наявність в останніх цілого комплексу майнових і немайнових прав. В цьому аспекті варто зазначити, що, починаючи із 2013 року в силу змін до ГПК України, які отримали своє відображення у подальшому у судовій практиці, беззаперечним є факт наявності у членів виробничих кооперативів класичних корпоративних прав у повному сенсі цього слова відповідно до положень ст. 167 ЦК України.

Як влучно зазначає А.В. Смітюх, якщо до 2013 року цей факт міг викликати сумніви, то із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» (від 10 жовтня 2013 р. № 642-VII) господарським судам стали підвідомчі корпоративні спори, які виникають із корпоративних відносин у юридичних особах [1].

Вказані положення віднайшли своє відображення у ч. 1 ст. 20 Господарсько-процесуального кодексу України. Означений підхід у подальшому отримав своє цілком логічне продовження у судовій практиці. Зокрема, у п. 1.1. Постанови Пленуму Вишого господарського суду України від 25.02.2016 р. № 4 до кола корпоративних суб'єктів віднесено виробничі кооперативи [2].

Поміж корпоративних прав, безумовно, первинну увагу зосереджують на собі майнові права, оскільки саме майновий інтерес детермінує вступ особи до кооперативу. Це і права на виплати на пай, на кооперативні виплати, на ліквідаційну квоту, на отримання паю при виході із кооперативу. Саме у проблемах здійснення цих прав віднаходять своє відображення неоднозначності регулювання виробничих кооперативів, зазначені нами вище.

Зокрема, поширеним предметом корпоративних спорів є механізм розрахунку із особою при виході із членів кооперативу.

Знаковою у цій площині стала постанова Верховного Суду від 23 січня 2018 року у справі № 922/2433/14 у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, у якій висловлено правову позицію щодо вартості частки майна та прибутку, що належать до виплати члену сільськогосподарського виробничого кооперативу у разі виходу з кооперативу: «Члени кооперативу не мають права на все майно кооперативу, а частка кожного члена кооперативу визначається в межах його персоніфікованого паю, решта ж майна залишається у власності кооперативу» [3].

Зазначена правова позиція віднаходить послідовне відображення у наступних рішеннях господарських судів. Наприклад, рішення господарського суду Харківської області від «05» серпня 2020 р. Справа № 922/857/20: «Аналіз норм матеріального права дає підстави стверджувати, що члени кооперативу не мають права на все майно кооперативу, а частка кожного члена кооперативу у майні кооперативу визначається в межах персоніфікованого паю» [4].

Які ж саме норми матеріального права складають основу судової практики? Порядок і майнові наслідки припинення членства у виробничому кооперативі визначаються Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України. В ч. 1 ст. 166 ЦК України закріплено, що член виробничого кооперативу має право

на вихід із кооперативу. У цьому разі йому виплачується вартість паю або видається майно, пропорційне розміру його паю, а також здійснюються виплати, встановлені статутом кооперативу. Видача паю, виплата вартості паю та інші виплати членові кооперативу, що виходить з нього, здійснюються у порядку, встановленому статутом кооперативу і законом [5].

Таким чином, ЦК України відсилає нас до спеціального Закону (який, до речі, не підтримує установленого ЦК поділу кооперативів на підприємницькі і непідприємницькі). Відповідно до статті 21 Закону України «Про кооперацію» «пай кожного члена кооперативу формується за рахунок разового внеску або часток протягом певного періоду. Майнові внески оцінюються у грошовій формі. Розмір паю члена кооперативу залежить від фактичного його внеску до пайового фонду. Паї, в тому числі резервного і спеціального фондів, є персоналізованими і у сумі визначають загальну частку кожного члена кооперативу у майні кооперативу» [6].

Саме у моменті обрахунку вартості паю знаходяться неоднозначності. Наприклад, у рішенні суду Харківської області зазначено, що для обчислення вартості паю позивач повинен звернутися до комісії для уточнення складу і вартості пайових фондів майна членів підприємства та відповідного рішення зборів співвласників [4]. У той час як аналіз спеціального Закону України «Про кооперацію» вказує, що сюди входить не лише пай у пайовому фонді. До так званої загальної частки включаються також і паї резервного та спеціального фондів кооперативу. І саме ця загальна частка має повернутися особі при виході із складу кооперативу. Але виходячи із визначень резервного та спеціального фондів, останні формуються не лише за рахунок різних внесків членів, але й з надходжень від діяльності кооперативу. Таким чином, положення Закону України щодо персоналізації паїв у резервному та спеціальному фондах мають сумнівний прикладний характер. Саме у цьому криється проблема обрахування загальної частки члена кооперативу при його виході.

Якщо виходити із положень ст. 166 ЦК і ст. 21 Закону України «Про кооперацію», то можемо зробити висновок, що при виході із кооперативу особа отримує суто те, що внесла плюс прибуток,

нарахований на пай та нараховані кооперативні виплати. Якщо залишити в стороні прибуток (так як він нараховується на звітний рік, що минув), то виходить, що особа отримує те ж, що внесла при вході до складу кооперативу.

У той же час, якщо звернути увагу на інше майнове право члена кооперативу – ліквідаційну квоту, то виходить, що особа отримує не лише вартість паю, але й частину майна кооперативу, на яку при виході із складу права не має. Підтвердження цього знаходимо у ст. 29 Закону України «Про кооперацію».

Як наслідок, особа, яка виходить із складу кооперативу опиняється у менш вигідному становищі, аніж особа, яка припиняє своє членство в силу ліквідації кооперативу.

Фактично, якщо виходити із особливостей реалізації проаналізованих нами майнових правомочностей членів кооперативу, то законодавство прирівнює підприємницькі і непідприємницькі кооперативи у цьому аспекті.

У цьому ж руслі рухається поступово і судова практика. І такий стан речей відбувається не в силу необ'єктивності рішень суддів, а в силу відсутності концептуальної єдності у нормах законодавства. Суди ж, керуючись нормами спеціальних законодавчих актів, приймають рішення на основі приписів закону. Знаковими у цьому плані є Постанова ВП ВС від 27 лютого 2019 р. у справі №738/1772/17; Постанова ВП ВС від 17 грудня 2019 р. у справі №904/4887/18 [7; 8].

Станом на сьогодні відмінностей між правом на пай при виході із членів кооперативу та правом на ліквідаційну квоту у членів підприємницьких і непідприємницьких кооперативів де-факто не має.

Окреслюється два вектори можливого концептуального узгодження законодавства: установлення адекватної різниці у цих правах у членів підприємницьких і непідприємницьких кооперативів або ж зняття такого класифікаційного розподілу взагалі і вироблення адекватних уніфікованих правових характеристик усіх кооперативів загалом.

1. Смітюх А.В. Корпоративні та членські права та правовідносини у світлі новітньої практики Великої Палати Верховного Суду 2019-2020 років. Правова держава. №38.2020. С. 55-63.

2. *Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. № 4.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16#Text>.
3. *Постанова Верховного Суду від 23 січня 2018 року у справі № 922/2433/14.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>
4. *Рішення господарського суду Харківської області від «05» серпня 2020 р. Справа № 922/857/20.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
5. *Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.*
6. *Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 року № 1087-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 5, ст.35.*
7. *Постанова ВП ВС від 27 лютого 2019 р. у справі №738/1772/17.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
8. *Постанова ВП ВС від 17 грудня 2019 р. у справі №904/4887/18.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.

Зозуляк О.І.

*доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри цивільного права Навчально-
наукового юридичного інституту ДВНЗ
“Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”*

РОЗДУМИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВИХ ФОРМ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

При розробці та обговоренні Концепції оновлення Цивільного кодексу України особливої дискусійності цілком очікувано набуло питання, яке стосується подальшої регламентації організаційно-правових форм юридичних осіб. Дійсно, варто наголосити, що проблематика організаційно-правових форм юридичних осіб ніколи не визначалась єдністю підходів серед дослідників і завжди була в центрі прискіпливої уваги фахівців інституту юридичної особи.

Ретельний аналіз концепцій щодо цього питання за останні майже 20 років, дозволяє виділити кілька із них: 1) концепція,